vertrekken; gij zult nog tijd genoeg hebben, om mij te zien en te spreken, en om mij eere te bewijzen."

Reeds het feit, dat Maria den verrezen Heiland hoogstens nog éénmaal gezien heeft, weerspreekt deze opvatting.

Jezus is niet bijna zes weken, na zijn verrijzenis, met zijn discipelen en discipelinnen op en neêr gegaan. Slechts nu en dan heeft hij zich een enkel vluchtig oogenblik aan hen »vertoond" en »geopenbaard", of, zooals Paulus het uitdrukkelijk aan de kerk van Corinthe schrijft: »*Hij is van hen gezien.*" Hij is *gezien* van Cephas, *gezien* van de twaalven, *gezien* eens van 500 broederen op eenmaal, *gezien* van Jacobus, nogmaals *gezien* van al de apostelen bij de hemelvaart, en *gezien* van Paulus zelven op den weg naar Damascus.

Er was geen *verkeer*, er waren enkel korte, vluchtige *verschijningen*. En wel verschijningen die Paulus met het verschijnen van Jezus op den weg naar Damascus, geheel op één lijn stelt.

De »veertig dagen" duiden dan ook alleen aan, dat de eerste en de laatste verschijning na zijn hemelvaart veertig dagen uiteen lagen.

En zoozeer wil het Evangelisch verhaal zelfs den indruk geven, dat het tijdsverloop hier niets was, dat met name Mattheus en Marcus schier den indruk vestigen, als hadden opstanding en hemelvaart aan den morgen en avond van denzelfden dag plaats gegrepen.

Het is één beeld, één teekening, waarop het met de opstanding begint en met het opvaren ten hemel eindigt.

»Raak mij niet aan", kan evenmin bedniden: aanraking van mijn verrezen lichaam met menschenhand is ongeoorloofd. Let er slechts op, hoe Jezus zelf, toen hij Thomas onder de elven vond, diens hand nam, en die in zijne zijde legde, en zelf de aanraking uitlokte van de wonde in zijn hand.

De zin kan dus geen andere wezen dan deze: Houd mij niet vast. Zoek in die omvatting van mijn voeten geen poging om mij niet weer te verliezen. Er komt weer gemeenschap, straks zelfs onafgebroken gemeenschap tusschen u en uw Heiland. Maar die onafgebroken gemeenschap komt niet nu reeds, maar eerst na mijn hemelvaart, en dan op heel andere wijs.

Zoo verstaat ge dan ook, wat Jezus er op volgen laat, en wat anders zoo raadselachtig onverstaanbaar klinkt: »Raak mij niet aan, *want* ik ben nog niet opgevaren tot mijn Vader."

Zoo op den klank af zoudt ge zeggen, dat de wetenschap dat hij zou opvaren en haar verlaten, Maria juist omgekeerd bewogen moest hebben, om hem te vaster de voeten te omklemmen, en *niet* los te laten.

Maar de zin is heel anders.

De zin moet aldus verstaan: Maria, gij zoekt de gemeenschap met uw Heiland. Gij zijt doodelijk verschrikt geweest, dat gij mij door mijn sterven verloren hadt. En nu ge mij weer terug hebt, bekruipt angst uw ziel, dat ge mij weer mocht verliezen, en daarom klemt ge u zoo krampachtig aan mij vast. Maar doe dat niet. De gemeenschap met uw Heiland die ge zoekt, komt, komt zelfs sterker dan eertijds. Nu zoo, dat ze nimmermeer zal verbroken worden. Alleen maar dit kan nu nog niet. Dat toeft nog tot ik aan de rechterhand des Vaders zal verhoogd zijn. En daarom dwing nu niet af, wat op *dit* oogenblik nog niet *kan* bestaan. Er is nu nog geen onafgebroken gemeenschap tussschen u en mij denkbaar, »*want* ik ben nog niet opgevaren tot mijnen Vader" [1]).

En zoo verstaan nu, lost al het raadselachtige in dit woord zich niet alleen op, maar wordt het tegelijk een woord rijk van beduidenis.

Nu toch blijkt er uit, dat het voor Jezus zelf veel heerlijker zou geweest zijn, zóó uit zijn geopend graf den hemel binnen te gaan.

Niet *naar de ziel alleen*, want naar het wezen zijner ziel was hij na zijn sterven op Golgotha reeds in het Paradijs geweest, en bij zijn opstanding uit dat Paradijs weer in zijn afgescheiden lichaam teruggekeerd.

Neen, heerlijk zou het voor Jezus geweest zijn, zóó na zijn verrijzenis, in zijn volle menschelijke natuur, naar ziel en lichaam beide, de glorie zijns Vaders in te gaan, doordien plotseling zijn eens verderfelijk en aardsch lichaam in een onverderfelijk en hemelsch lichaam »veranderd" ware geworden. En dat dit denkbaar en mogelijk ware geweest, toont 1 Cor. 15 : 51 en 1 Thess. 4 : 16, waarin ons geopenbaard is, dat dit bij de geloovigen, die Jezus' wederkomst op de wolken zullen beleven, feitelijk alzoo geschieden zal. Dier lichaam zal »*veranderd* worden in één punt des tijds, in een oogenblik." Dat zal Jezus zelf aan hen bewerken (Phil. 3 : 21), »door de energie waardoor hij ook alle dingen aan zichzelven onderwerpen kan."

Dus had hij die plotselinge, volkomen verheerlijking ook aan zijn eigen lichaam kunnen volbrengen, om, *zonder* tusschenbedrijf, in éénzelfde actie op te staan en onverwijld daarop ten hemel te varen.

En dat hij dit niet deed, maar een tusschenperiode van bijna zes weken tusschen opstanding en hemelvaart inschoot, en in die veertig dagen, af en toe, zich aan de zijnen lichamelijk openbaarde, was, om hunnentwil en om uwentwil, een uiting, een daad van Middelaarsliefde, opdat Jezus' verrijzenis niet eerst na ons sterven, maar nu reeds bij onze pelgrimsreis op aarde voor ons bron van troost en van verkwikking zou zijn.

Maar dan moest ook afgekeerd en afgewend elk misverstand, en elk misbruik van die verrijzenis van Jezus.

Maria van Magdala verstond, en het was begrijpelijk, die verrijzenis van Jezus als stond ze met de opwekking van Lazarus op één lijn. Als ware de Jezus van vroeger haar hergeven. Als ving Jezus een tweede leven op aarde aan. En als ware er niets anders geschied, dan dat evenals bij Lazarus en Jairus' dochterke, het voorafgaand sterven voor een tijdlang van zijn effect ware beroofd.

Het oude, vroegere saamzijn met Jezus nog eens. Zij hem weer dienen van haar goederen. Weer zijn rede tot het volk aanhooren. Weer zijn wondere genezingen zien. Weer hem volgen op zijn omwandelingen, en straks weer met hem aanzitten aan den disch.

En dat moest er uit.

Het moest verstaan worden, dat die vroegere gemeenschap voorgoed en voor altoos was afgebroken, en dat thans een geheel andere, veel inniger gemeenschap komende was, maar in de mystiek van het gemoed, in de werkingen des Geestes, in het mysterie van het Sacrament, en dat die nieuwe, die veel rijkere gemeenschap eerst kon ingaan, als Jezus verhoogd zou zijn aan de rechterhand des Vaders.

Raak mij niet aan; poog niet als met uw hand mij vast te houden; die soort gemeenschap is van nu af onbestaanbaar, en wel komt er een veel inniger gemeenschap, maar *nog niet;* want mijn hemelvaart toeft nog, ik ben nog niet opgevaren.

En dit nu moet Maria niet alleen zelve verstaan, maar moet ze ook, eer hij aan de jongeren verschijnt, zijn discipelen aanzeggen: Maar ga heen, en zeg aan mijn jongeren, dat mijn verrijzenis geen terugkeer in dit aardsche leven is, maar slechts de vluchtige, snel voorbijgaande inleiding op wat straks komt, *als ik opvaar tot mijnen Vader en uwen Vader, tot mijnen God en tot uwen God.*

Niet in uw hand om mijn voet geklemd, maar daarin dat *mijn* Vader *uw* Vader zal geworden zijn, ligt de liefdeband onzer altoosdurende *gemeenschap.*

Edoch, en sluit daar nu niet weer het oog voor, die gemeenschap voor ons, niet alleen in den Geest, maar in den Geest alleen door het *verrezen lichaam* van uw Heiland; iets wat de Heidelberger uitdrukt door te zeggen: »dat wij *ons vleesch* in den hemel tot een zeker pand hebben."

Op zichzelf had het ook zóó kunnen toegaan, dat het doode lichaam van Jezus, evenals eens uw lijk, aan ontbinding en verderving ware prijsgegeven, en dat gelijk desniettemin uw wezen eens weer naar ziel en lichaam in heerlijkheid zal schitteren, zoo ook Jezus, buiten door iemand gemerkte verrijzenis om, naar de ziel in het Paradijs ware ingegaan, en eerst bij zijn wederkomst zijn verheerlijkt lichaam had aangenomen.

Dan ware er geen graf geopend, dan zou Jezus zich niet weer vertoond hebben, dan zou er geen hemelvaart zijn geweest, maar dan ware toch Jezus in den hemel geweest, en had van uit den hemel in liefde aan de zijnen kunnen denken.

Alles ware dan binnen het *geestelijk* perk gebleven.

En velen, helaas, ook onder de geloovigen, kennen geen andere gemeenschap met hun Heiland dan alsof het zoo, en niet anders, ware toegegaan.

En dit nu moet *geheel* afgesneden.

Dat is geen Christelijke belijdenis. Zoo is het niet toegegaan. Eerst nadat Jezus verrezen en in het lichaam gezien was, en op het oogenblik dat hij in het lichaam ten hemel voer, sprak hij het woord: *Ik ben met ulieden.* En daarom is uw Christelijke belijdenis ontzield, zoo het er niet in blijft, en er als belijdenis voor u in leeft: »*Ten derden dage opgestaan uit de dooden; opgevaren ten hemel en eerst alzoo zittende ter rechterhand Gods.*"

Niet in *een stuk* van onze menschelijke natuur, in de ziel, maar in *heel* onze menschelijke natuur, in ziel en lichaam beide, moest het leven herwonnen worden. Zoo eerst ontstond een waarachtige aansluiting. En eerst alzoo kon uw Heiland van uit den hemel heel uw menschelijk leven en uw menschelijk bestaan beheerschen en doordringen.

Eerst wie dit vat en verstaat kan niet buiten het heilig Avondmaal.

Dat heilig Avondmaal toch is volstrekt niet alleen »met een geloovig hart het lijden en sterven van Christus aannemen", maar het is ook, en veel meer nog, »*alzoo met zijn heilig lichaam* vereenigd worden, dat wij, al is het dat Christus in den hemel, en wij op de aarde zijn, nochtans vleesch van zijn vleesch en been van zijn beenen zijn."

Daarom bidt de kerk eer het Avondmaal aangaat: »dat onze bezwaarde en verslagen harten met *zijn waarachtig lichaam en bloed* gespijzigd en gelaafd mogen worden," en belijdt ze in Art. 35 van haar Confessie", dat wij waarachtiglijk door het geloof »*het ware lichaam en bloed van Christus* in onze zielen ontvangen."

Voor ons onbegrijpelijk en ondoorgrondelijk, hoe onze *ziel* met het *lichaam* van Christus kan gevoed worden.

En toch, dat juist is het mystieke van het Avondmaal, en wie er dat uitsluit, voor dien is het geen sacrament.

Maria, raak mij niet aan *met de hand.* Er komt gemeenschap voor u, niet enkel met de ziel van uw Jezus, maar ook met het lichaam van uw Heiland.

Doch niet nu.

Eerst dan als ik zal zijn opgevaren ten hemel.

En dan niet met de *hand*, maar door het *geloof*, en door het geloof alleenlijk, want dat geloof zal u als *de hand en de mond* uwer ziele zijn!

[1]) De kenner lette er op, dat het in het Grieksch letterlijk zoo staat, alsof Jezus zeide: *Ik heb mijn hemelvaart nog niet achter den rug.*

Amsterdam, 30 April 1897.

Artikel 36.

De Synode van Middelburg heeft de behandeling van Art. 36 aan de orde gesteld, niet in overmoed, maar om der eerlijkheidswille, en niet eigenmachtig, maar met den uitgesproken wensch, dat alle Gereformeerde kerken over dit gewichtig punt haar licht mochten doen schijnen.

Nu is er, helaas, niet de minste kans, dat de vele Gereformeerden, die nog in de Ned. Herv. kerk zijn, hierover *kerkelijk* zullen kunnen mede oordeelen.

We zeggen niet, dat het absoluut onmogelijk ware. Voor ons is het zeer wel denkbaar, dat er hier of daar een classis ware te vinden, zoogoed als geheel uit Gereformeerden saâmgesteld, die voor dit uiterst belangrijke stuk een commissie benoemde, met verlof om ook naar buiten te werken, en met anderen in contact te treden.

Ook dan zou een classis nog wel geen Synode zijn, en zich dus allerminst het recht kunnen aanmatigen, om in naam *der kerken* te spreken, maar een classis kon daarom zeer wel adviseeren, evenals vroeger vele malen geadviseerd werd door een theologische faculteit.

Doch ook al kon het daartoe niet komen, zoo zou het ons toch een zeer begeerlijke zaak dunken, zoo de broederen van Gereformeerde kringen in de Ned. Herv. kerk op de eene of andere wijze, samenspreking over deze zoo gewichtige aangelegenheid mogelijk konden en wilden maken.

Men kan wel op een afstand blijven staan, den afstand steeds breeder uitmeten, en op dien steeds grooter wordenden afstand, uit de verte elkander allerlei leelijke dingen toedichten, maar beiderzijds zal men toch toestemmen, dat dit noch mannelijk noch broederlijk noch met de eere van Gods heilige waarheid overeenkomstig is.

Niet te groot is in dit goede land de kring van hen, die genoegzaam gemeenschappelijk uitgangspunt bezitten, om op doeltreffende en zakelijke wijze saam te redeneeren en saam te besluiten.

Maar met deze broederen hebben we bijna alle vereischte principiën gemeen.

Ze aanvaarden met ons de Heilige Schrift in ongebroken autoriteit.

Ze bekennen zich tot gelijke Formulieren van eenigheid.

Ze zijn met eenzelfden eerbied voor het werk der vaderen in de 16de eeuw vervuld.

Wij kunnen elkander dus verstaan, omdat allereerst de *fontes salutionis*, d. i. de bronnen waaruit de beslissing gehaald moet, voor heu en ons eender zijn.

Bovendien moeten we toch aannemen, dat de liefde voor de broederen niet geheel vreemd is aan hun en ons hart, en dat we alzoo bereid zijn om ten deze elkander te dienen.

Zou het daarom zoo ondenkbaar zijn, dat die Gereformeerde broederen, die van oordeel zijn, dat Art. 36 ook nu nog te handhaven is in zijn ouderwetsche beteekenis, zich saam vereenigden, om uit hun midden zeker aantal kundige mannen aan te wijzen, die zich tot overleg en saamspreking leenen konden?

De Ethische handhavers van Art. 36 blijven buiten spel.

Wie zegt: »Ik ben het in de zaak met u eens. De Overheid moet niet keuren wie ketter is. En allerminst de ketters te lijf gaan. Alleen maar, ge kunt de woorden van Art. 36 ook wel zóó lezen, en zóó verstaan, dat er dit *niet* in ligt," staat buiten het principieele geding.

Met hem hebben we alleen een symbolisch-methodologisch verschil. Hij oordeelt, dat men de formulieren niet historisch behoeft uit te leggen, en er in lezen mag al wat het rekbare woord maar even toelaat. Wij daarentegen zeggen, dat een historisch formulier historisch moet uitgelegd, en dat niet te vragen is, wat wij er in leggen kunnen, maar alleen wat de opstellers er meê hebben bedoeld.

Met die broederen handelen we alzoo niet over de zaak zelve. Daarin zijn *zij* het geheel met ons eens.

Maar wel staat ons geding met die andere broederen, die evenals wij de formulieren historisch verstaan, en ook met ons erkennen, dat Art. 36 den plicht aan de Overheid oplegt, om te keuren wie ketter is, en althans de heresiarchen strafrechtelijk te vervolgen.

Van deze broederen verschillen we *zakelijk.*

Wij toch oordeelen, dat wel, zonder twijfel, de kerken dit eertijds zoo beleden en bedoeld hebben, maar dat ze hierin dwaalden, en we oordeelen alzoo *op grond van Gods Woord.*

Die casuspositie nu wordt natuurlijk ook door de broederen, die zakelijk van ons verschillen, aanvaard.

Ze stemmen ons in beginsel toe, dat de Confessie, en dus ook Art. 36, te allen tijde appellabel is aan *Gods Woord.*

Van de Belijdenis gaan dus én zij én wij, beiden, op Gods Woord, terug.

Zij zeggen: Wat in Art. 36 aan de Overheid ten opzichte van de kerken wordt opgelegd, *is* conform den Woorde Gods.

Wij zeggen: Wat in Art. 36 aan de Overheid ten opzichte van de kerken wordt opgezegd, is *niet* conform den Woorde Gods.

Het is alzoo tusschen hen en ons een *uitlegkundig dogmatisch geschil.*

Een geschil dat niet met beroep op dezen of genen tekst is uit te maken. Beiderzijds toch kennen we die teksten zeer wel. Maar de vraag is, welke regel er uit het geheel dezer teksten, naar de *analogia fidei*, is af te leiden.

Het geldt hier toch een dogma dat niet op zich zelf staat, maar dat saamgevlochten is met tal van andere dogmata, en waarover niet te oordeelen valt, tenzij men, aan de hand der Heilige Schrift, op die diepe beginselen ingaat, waarin die onderscheidene dogmata haar verbindingspunt vinden.

Een schoone arbeid alzoo, wel waard, dat alle theologische kracht er zich op richte, te meer, daar beiderzijds wordt toegegeven, dat in het punt van de kettervervolging tal van andere gewichtige punten inzitten.

Wij werpen daarom met vollen ernst de vraag op, of het zoo ondenkbaar zou zijn, dat de broeders die ten deze een ander gevoelen zijn toegedaan dan wij, zich ten deze vereenigden, om met hun beste en kundigste mannen een gezamenlijke behandeling van dit zoo interessante punt voor ons mogelijk te maken.

Tegenover de wereld zou dit waardiger zijn, dan dat men voortgaat, den broeder die in gevoelen verschilt, uit de verte met steenen te gooien.

De Ethischen zouden er den indruk door ontvangen, dat het scheepke der Gereformeerde beginselen hecht en sterk genoeg is, om ons over de felst bewogen wateren in veilige haven te brengen.

De gemeente zou er door gesterkt en verkwikt worden.

Er zou uit blijken dat men beiderzijds nog iets hoogers kende dan kerkelijk gelibbel.

En hetzij men het ten slotte eens werd, hetzij men eindigde met tweeërlei weg te blijven bewandelen, over en weer zou ons inzicht verhelderd zijn, men zou eerbied voor den ernst van elkanders overtuiging hebben gewonnen, en de scheiding zou er zuiverder en broederlijker door kunnen zijn.

„De ouden."

Prof. Mr. J. Domela Nieuwenhuis poogt in *De stemmen uit de Lutherse Kerk in Nederland* III. 1. p. 11 het gevoelen staande te houden, dat de Christus zich *tegenover* Mozes gesteld heeft, en dat zijn zeggen: »*Gij hebt gehoord dat van de ouden gezegd is, maar ik zeg u*", in Matth. 5, zich niet richtte tegen de Pharizeesche uitlegging, maar tegen het Oude Verbond zelf.

Hij zegt er van:

Door sommigen wordt beweerd, dat Jezus (men denke aan Matth. V: 39) zich niet min of meer vijandig, misprijzend of afkeurend tegen Mozes en diens wet kan hebben gesteld. Dan toch zou Hij, waar men deze laatste als de rechtstreeksche door God aan Mozes ingegeven (geïnspireerde) wet beschouwt, zich tegenover God zelven in Diens vroegere wilsuitspraken vijandig hebben gesteld. Dat een dergelijke bewering niet kan opgaan, is mijns inziens af te leiden uit de woorden voorkomende in Matth. V: 38 en 39, waarbij de Heer met zijn »Maar ik zeg u", zich stelt tegenover »de ouden" (zie ook vers 21, 27, 31 en 33) waaronder, als men let op de aangehaalde wetsbepalingen, moeilijk anders dan de wetgevers der Israëlieten, hetzij dan Mozes of Aäron, hetzij anderen, kunnen worden verstaan.

Volkomen willekeurig is de, in de *Heraut* van 20 Oct. 1895, voorkomende opvatting van Dr. A. Kuyper, dat de ouden zouden zijn de Joodsche Schriftgeleerden na de ballingschap, die de bepalingen der Mozaïsche wet van haar geestelijken wortel afsneden en formalistisch beperkten en vervalschten.

De hooggeleerde schrijver veroorlove ons hierop een kantteekening te maken.

Volkomen willekeurig noemt hij onze uitlegging, dat »de ouden" zouden zijn, niet Mozes of Aäron, maar de Pharizeesche Schriftuitleggers.

Liefst laten we nu de vraag of »de ouden" (τοῖς ἀρχαίοις) hier als datief of als ablatief zij op te vatten. Beide kan. Luther, Grotius, Bengel e. a. nemen het als datief, en verstaan het dus alzoo: Gij hebt gehoord, dat *tot* de ouden (d. i. tot vroegere geslachten) gezegd is. Anderen daarentegen, gelijk Beza, Kuinöl, Fritsche e. a. vatten het met onze Statenoverzetting bij vs. 27 enz. als *ablatief* op, en vertalen: »Gij hebt gehoord, dat *van* de ouden gezegd is".

Toch ligt niet hierin het verschil.

Waar toch onze Statenoverzetting bij vs. 21 met datief *(tot)*, en bij vs. 27 v.v. met *ablatief* (van) vertaalt, verklaart ze beidemalen, geheel in den door ons aangegeven zin, dat Jezus *niet* Mozes, maar uitsluitend de verkeerde uitlegging der Pharizeën weerspreekt.

In aanteekening 28 op vs. 21 schrijven toch de overzetters dit:

Of, [van] de ouden. Hierdoor verstaat Christus de verkeerde uitleggingen der Pharizeën en Schriftgeleerden, die al van over vele jaren alzoo geleerd hadden, en niet de leere van Mozes en der profeten. Hetwelk blijkt: I. uit het voorgaande vs.; II. omdat hier leeringen wederlegd worden, die in Mozes en de profeten niet gevonden worden; zie vs. 43; III. omdat door Christus niets wordt toegevoegd aan wat in Mozes en de profeten gevonden wordt, gelijk men kan zien uit de Schriftuurplaatsen des Ouden Testaments, hier onder den tekst aangeteekend.

Calvijn toornt nog veel krasser tegen de opvatting van Prof. M. Domela Nieuwenhuis. Hij zegt in zijn commentaar: *Facessat igitur error ille, legis defectus hic a Christo corrigi:* d. i. »Ga mij toch uit den weg met uw onzinnig gevoelen, alsof Christus zich hier tegen de Wet van Mozes zou overstellen."

»Misleid zijn, zoo oordeelt hij, alle degenen, die wanen, dat Christus een zedenleer predikt, die boven de wet van Mozes uitgaat, alsof Jezus zijn discipelen tot een hooger graad van geestelijk leven wilde opvoeren, dan Mozes dit met het toen nog grove en vleeschelijke volk van Israël deed."

Hij toornt tegen dat gevoelen, hij belacht het, hij toont er in den breede het volstrekt onhoudbare van aan.

Met Calvijn stemmen hierin overeen *alle* Gereformeerde uitleggingen.

En dat ook buiten den Gereformeerden kring niet anders geoordeeld werd, door wie de verhouding tusschen Oud en Nieuw Testament recht verstaat en opvat, kan aan Prof. Mr. Domela Nieuwenhuis o. a. blijken uit Dr. Bern. Weiss' commentaar in Meyer's handboek, die op οἱ ἔμπροσθεν in vs. 21 aanteekent: »Die pharisäische Auslegung und Anwendung des Gesetzspruches halt sich an das buchstäbliche Verbot des Mordes."

Moge derhalve Prof. Mr. Domela Nieuwenhuis in de weinig gelezen Luthersche *Stemmen* al schrijven, dat *onze* uitlegging *een volkomen willekeurige* is, hij zal toch, na lezing van deze opmerking, die we hem wenschen toe te zenden, in de stilte der studeerkamer tot zichzelven moeten zeggen: Hier heb ik mij tegenover de *Heraut* vergalloppeerd.

Toch is dit niet het doel van deze opmerking.

Ons doel is alleen *de waarheid* te maintineeren, en veel hooger voldoening zou het ons zijn, indien onze geachte opponent, uit deze opmerking zelf aanleiding mocht nemen, om zijn standpunt tegenover de Heilige Schrift te herzien, en aan het woord van den Christus weer de eere te geven, die er aan toekomt.

Verkiezing in het kerkelijke.

VII.

Nog duidelijker is het onbewust protest tegen het ongereformeerde karakter der oligarchische coöptatie uitgekomen, toen én in 1834 én in 1886, hier en daar in den lande de collegiale banden verbroken werden.

Beide actiën kwamen, dit is rechtens door niemand tegen te spreken, uit den Gereformeerden wortel.

Er mengde zich velerlei vreemds in, doch dit was zoo bij elke vervorming of hervorming op kerkelijk gebied.

Toen de Christelijke kerk zich ontwikkelde uit de Joodsche volkskerk, begon zij met de uitstorting van den Heiligen Geest te ontvangen, en werd zij een halve eeuw lang geleid door onfeilbare apostelen, en toch, zie het eens in de brieven, lees het in de Openbaring, hoofdstuk 2 en 3, wat verkeerde strooming, neiging, golving zelfs toen meê insloop.

In de zestiende eeuw droeg de toenmalige kerkreformatie een geweldig aangrijpend karakter, in zooverre ze de omzwenking in de historie der volkeren beheerschte. Het is toen niet maar kerk tegen kerk, maar volkerengroep tegen volkerengroep, stam en ras tegen ras en stam gegaan; het Europeesche evenwicht zocht er zijn formatie in; oorlog na oorlog is er om gevoerd; de martelaars die op het schavot hun geloof bezegelden, waren slechts duizenden, maar de menschenmassa, die in den godsdienstoorlog, met name in Duitschland en Frankrijk, is gemoord, telde bij millioenen; het was één wroeten van het Christelijk Europa in eigen ingewand; één worsteling beiderzijds om wat aan beide kanten voor het hoogst en heiligst gold; en de strijd is ten slotte gekroond door de afgedwongen erkenning van coëxistentie onder gelijkheid van rechten.

Gelijk vanzelf spreekt, werden voor zulk een wonder-machtige worsteling schier in alle landen destijds door God mannen verwekt van reusachtige proportien. Niet alleen, zij het ook voornamelijk aan onzen kant, maar ook aan de zij van Rome.

Een literatuur is destijds in alle landen te voorschijn gekomen, die in uitgebreidheid zelfs nu nog haar wedergade zoekt. De thetische en polemische geschriften, in alle landen saâm, in zake de religie en den religiestrijd rakende, van 1517—1648 in Europa verschenen, verraadt een productiviteit van geest, waarover de kenner nóg verbaasd staat.

En toch niettegenstaande de toenmalige Reformatie zoo ongeëvenaard ernstig karakter droeg, zoo op alle punten principieel is doorgestreden, en zulk een tal van mannen van den eersten rang zich ten dienste gesteld zag, is toch ook *die* Reformatie allerminst zuiver verloopen, maar mengde zich ook in haar streven allerlei ongaafheid en onzuivere neiging.

Dit kon én in de eerste én in de zestiende eeuw niet anders, omdat we, om nu eens met remiscensen uit den strijd over het Schopenhaurianisme te spreken, alle saam als druppelen zijn in den waterval, die perst, dringt en neerglijdt met een zuigingskracht, waaraan geen enkele druppel, tenzij hij er uitspat en verdampt, zich geheel onttrekken kan.

Ook tijdens die beide groote vervormingen der kerk mengde zich door de reformatorische drijving allerlei persoonlijk belang, nationaal streven, drang van omstandigheid, menschelijke beperktheid, wetenschappelijke invloed, politieke sluwheid, dynastiek interest, stand en klassenverschil, mercantiele en sociale aspiraratie heen. En hoe nu ook de geesten van eerste orde er in den naam des Heeren ook worstelden, om den gang van zaken zuiver te houden, de vreemde elementen *lieten* zich niet alle uitzweren, en vandaar dat ze eindigden met voor allerlei tegenstellllng van Luthersch en Gereformeerd, van Gereformeerd en Doopersch, van Erastiaansch en Independent te staan, om nu van de Arminianen, de Libertijnen en Humanisten nog te zwijgen.

Het was daarom zoo onverstandig preutsch en netelachtig, indien soms de mannen van 1834 of ook die van 1886 zich aanstelden als ergerden ze zich, zoo dikwijls iemand ook maar het vermoeden waagde uit te spreken, dat ook in de kleine, vergeleken bij de 16e eeuw, o, zoo onbeduidende reformatiën van 1834 en 1886, evenals eertijds, ook nu, niet alles goud was wat er blonk, veel verkeerd werd aangevat, en menigerlei onzuivere strooming invloeide.

Dit komt van beperktheid van geest. Daarvandaan, dat men niet gewoon is te onderscheiden. Niet merkt dat de woekerplant uit een anderen wortel opkomt dan de plant zelf. En dan aan de plant zelf niet het verschil ziet, tusschen het groene blad en de groene luis, die aan den anderen kant van het blad zich schuil houdt, en het toch schaadt.

Veel krachtiger staat men daarom, indien men, door de historie geleerd, veeleer omgekeerd *à priori* vaststelt, dat ook in 1834 en 1886 onze worsteling *niet* aan deze gewone menschelijke ellende ontkomen is, en alzoo zonder eenige verrassing of verbazing of teleurstelling ontdekt, dat ook bij ons verkeerd inmengsel de wateren troebel maakte.

Juist dan toch verwerft men het recht, om tusschen dat vreemde inmengsel en het *hoofdmotief* te onderscheiden, en wordt men bekwaamd om voor dat *hoofdmotief* de echt historische draagkracht van het Gereformeerde beginsel te vindiceeren.

De mannen van 1834 begingen van 1834 tot 1886 fout op fout, en de lieden van 1886 hebben zich van 1886 tot 1897 aan ongeschiktheid na ongeschiktheid schuldig gemaakt.

Bijna geen kerk is er aan te wijzen, of, als men er annalen hield, en men slaat thans die annalen op, zal men over menschelijke gebrekkigheid te klagen hebben.

Hier het oog voor te openen, verzwakt niet, maar maakt u sterk. Eerst zoo ontlast ge u van het verkeerde, en herneemt ge in wat hoofdzaak was en bleef, uw volle kracht.

En zoo nu die beide actiën verstaan, dan beweren we, dat het voor tegenvermoeden noch voor tegenspraak vatbaar is, dat beide actiën uit den Gereformeerden wortel opkwamen, herstel van het Gereformeerde leven bedoelden, en aan het Gereformeerde beginsel haar motief poogden te ontleenen.

Wie op den grond kruipt, merkt dat niet, want hij staart zich blind op den heel anderen voetstap die door de Separatie dan door de Doleantie in het oeverzand is afgedrukt, maar wie op den kruin van het glooiend duin gaat staan, merkt aanstonds hoe beider spoor ten slotte één richting volgde.

En wat ziet men nu bij beide actiën op het stuk der kerkelijke verkiezingen?

Geen demagogie, om op kerkelijk gebied het algemeen stemrecht in te voeren. Zelfs, en dit is hoogst opmerkelijk, bij de actie van 1886, onder de broederen, die voor een kiescollege geijverd hadden en er jaren lang voor hadden gestreden, *geen* poging om het kiescollege in stand te houden.

Maar evenmin stomme, blinde repristinatie om vooral stipt en met letterknechterij de Dordsche Kerkenordening uit te voeren.

Zeker, in enkele kerken vlamde even het clericalisme op. Hier en daar klemde men zich aan de coöptatie vast, om meester van het terrein te blijven. Het booze menschenhart zal eeuw na eeuw, in elken kring altoos weer, hier of daar, heerschzucht en sluwheid op het heilig erf doen uitloopen.

Maar dat waren excepties, en zoomin als één zwaluw zomer maakt, maakte hier één vleermuis nacht.

Immers overziet men het geheel van het kerkelijk leven door deze beide actiën geleid, dan merkt men integendeel principieel nooit anders dan een oprecht en eerlijk streven, om de heerschappij van Koning Jezus te laten doorgaan, naar zijn Woord te leven, en zich te houden op de paden van zijn vorstelijk recht.

Haast is het ongelooflijk, en toch is het zoo, maar toen de actie van 1834 in het slop van het reglement van 1869 scheen dood te loopen, en heel het korps staatslieden en juristen dacht, dat de kerken naar dat nieuwe reglement leefden, bleek van achteren dat de kerken er niet alleen niet naar leefden, *maar het heele reglement zelfs niet kenden.*

Het was een huurspulletje, dat men in alle stilte had laten voorkomen, maar waar niet één der huisgenooten meê uitreed.

Wat men daarentegen wél, én in 1834 én in 1886 kon opmerken, was, dat in de degelijkste kerken, waar de actie het zuiverst doorging, aanstonds elk middel werd beproefd, om de gemeente weer aandeel, ja, meer dan aandeel, in het verkiezingswerk te geven.

Tal van kerken zijn er uit de actie van 1834 opgekomen, die zonder naar de Dordsche Kerkenordening te vragen, heel eenvoudig, als het op verkiezen aankwam, de gemeente saâmriepen en dan de gemeente stemmen lieten, en als kerkeraad uitvoerden, wat de gemeente besloten had, zonder dat ooit óf Classis óf Provinciale Synode hoogwijs decreteerde dat dit niet mocht.

En in 1886 was men zoozeer van geheel denzelfden geest doordrongen, dat men b.v. hier te Amsterdam, reeds op 12 Mei 1887 deze regeling vaststelde:

Provisioneele regeling van de beroeping van Predikanten.

Art. 1. Zoodra de Kerkeraad besloten heeft tot het werk der beroeping over te gaan, doet hij hiervan mededeeling aan de Gemeente, bij de godsdienstoefeningen en in de *Kerkbode*, met opgave van de kerkelijke wijk, waarin de beroepene zal optreden.

Art. 2. Tezelfder tijd, of anders met de noodige tusschenruimte, worden de meerderjarige mansleden, die tot het H. Avondmaal zijn toegelaten en niet onder censuur staan, door den Kerkeraad opgeroepen, om wijksgewijze samen te komen voor de formeering van een zestal.

Art. 3. Plaats en tijd dezer wijkvergaderingen worden door den Kerkeraad bepaald, mits voor alle wijken op denzelfden tijd; steeds op een avond te 7 à 9 uur; bij voorkeur des Maandags; en in ieder geval minstens veertien dagen na de in art. 1 bedoelde mededeeling.

Art. 4. Bij deze wijkvergaderingen teekenen alle binnenkomenden op de presentielijst, en is de voorzitter gemachtigd, desvereischt, bewijs te vorderen, dat men ingeschreven is op het Duplicaat-lidmatenboek en den leeftijd van 23 jaren bereikt heeft.

Art. 5. Wijkgecommitteerden en corporatieleden blijven bij de Wijk waarin zij dienen, ook al wonen zij daarbuiten.

Art. 6. In deze wijkvergaderingen wordt, zelfs vóór de lezing der notulen of eenige andere werkzaamheid, allereerst aan de orde gesteld en afgedaan het formeeren eener nominatie van zes predikanten.

Art. 7. De wijkgecommitteerden zijn gerechtigd, eer men tot stemming overgaat, op enkele predikanten, die in aanmerking kunnen komen, de aandacht te vestigen, doch altoos zonder discussie.

Art. 8. Als men tot de stemming zal overgaan, deelt de voorzitter mede:

1°. dat alleen zulke predikanten hier beroepbaar zijn, die reeds drie jaren dienden; die zich van harte vereenigen met de Drie Formulieren van Eenigheid onzer Kerken; en die bereid zijn onder de Dordtsche Kerkenordening van 1619 te dienen;

2°. dat de nominatie, die aan den Kerkeraad zal worden aangeboden, bestaan zal uit de zes predikanten, die in alle wijken te zamen de meeste stemmen op zich vereenigen, mits dit gezamenlijk aantal stemmen minstens 250 bedraagt;

3°. dat, indien minder dan zes predikanten zooveel stemmen op zich vereenigden, uit hen, die dit aantal het meest nabij kwamen, de nominatie door den Kerkeraad tot een zestal zal worden aangevuld.

Art. 9. De stemming zelve geschiedt met briefjes, waarop ieder aanwezige hoogstens zes namen opgeeft. In elke wijkvergadering worden als genomineerd beschouwd de zes predikanten, die de meeste stemmen op zich vereenigden. Tweede stemming of herstemming heeft niet plaats.

Art. 10. Door den voorzitter en den scriba van elke wijkcommissie wordt nog denzelfden avond een volledig proces-verbaal der gehouden stemming aan den sub-scriba des Kerkeraads toegezonden, die dan zorgt, dat deze stukken, met een daaruit opgemaakte verzamellijst, op den eerstvolgenden Donderdag in de Kerkeraadsvergadering aanwezig zijn.

Art. 11. De Kerkeraad, met den uitslag der stemming in kennis gesteld, gaat in diezelfde vergadering over tot het behandelen, en zoo mogelijk afdoen, van bezwaren, die tegen de nominatie mochten zijn ingekomen; voorts tot het, zoo noodig, aanvullen of vaststellen van het zestal volgens art. 8; en eindelijk, hetzij terstond of wel, indien hij dit wenschelijk acht, een week later, tot de noodige stemming, om uit de aangeboden nominatie een tweetal te formeeren.

Art. 12. Zoodra de Kerkeraad het tweetal geformeerd heeft, doet hij hiervan mededeeling aan de Gemeente, bij de godsdienstoefeningen en in de *Kerkbode*, en roept wederom de wijkvergaderingen samen om uit dit tweetal een keuze te doen.

Hierbij gelden de in art. 3 tot 6 gestelde regelen. Alleen kan, indien dit wenschelijk blijkt, de termijn van 8 dagen worden verkort of verlengd.

Art. 13. De uitslag der stemming in de onderscheiden wijkvergaderingen wordt terstond medegedeeld aan den nog denzelfden avond voor de beroeping vergaderden Kerkeraad. Blijkt dan, dat de stemmen gestaakt hebben, dan zal men bidden om 's Heeren beslissing en daarna loten.

Aldus vastgesteld door den Kerkeraad, den 12den Mei 1887.

A. Kuyper, *Praeses.*
P. van Son, *Scriba.*

Alzoo de gemeente komt als zoodanig bijeen. Wijksgewijze, omdat ze te groot is om in één lokaal te vergaderen. De gemeente maakt een zestal op. Uit dat zestal neemt de kerkeraad er twee. En uit die twee kiest de gemeente, opdat daarna de kerkeraad den gekozene beroepe en in het ambt stelle.

En op eenigszins andere wijze, maar toch in gelijken geest, werd de verkiezing van ouderlingen en diakenen geregeld:

Provisioneele regeling van de verkiezing van Ouderlingen en Diakenen.

Art. 1. De ouderlingen en diakenen zullen, volgens art. 22 en 24 van de Kerkenorde, door den Kerkeraad verkozen worden, en wel met medewerking van de Gemeente.

Art. 2. De Kerkeraad stelt jaarlijks in de eerste week van December (van Maandag tot Zaterdag) de mansleden, die blijkens het Duplicaat-lidmatenboek tot het H. Avondmaal toegelaten en meerderjarig zijn, in de gelegenheid om op onderteekende briefjes namen op te geven van hoogstens zooveel personen, als er vacaturen zijn, die zij voor den dienst van het ouderlingschap en het diakenschap geschikt achten.

In een Kerkeraad met diakenen, op den derden Donderdag van de maand December te houden, wordt uit die opgave een grostal gemaakt, zoo mogelijk een dubbel getal, waarvan aan de Gemeente kennis wordt gegeven door de *Kerkbode.*

Art. 3. Op den eersten of tweeden Maandag in de maand Januari, des avonds te zeven ure, komen de stemgerechtigde leden der Gemeente wijksgewijze bijeen, op de door den Kerkeraad te bepalen plaatsen, om, onder leiding van de Gecommitteerden voor elke wijk, over te gaan tot de benoeming van Ouderlingen en Diakenen, ter voorziening in de vacaturen, die door de periodieke aftreding ontstaan zijn, of tusschentijds ontstaan zijnde, nog voortduren.

Art. 4. Bij deze wijkvergaderingen teekenen alle binnenkomenden op de presentielijst en is de voorzitter gemachtigd, desvereischt, bewijs te vorderen, dat men ingeschreven is op het Duplicaat-lidmatenboek en den leeftijd van 23 jaren bereikt heeft.

Art. 5. Wijkgecommitteerden en corporatieleden blijven bij de wijk, waarin zij dienen, ook al wonen zij daarbuiten.

Art. 6. Aleer men tot stemmen zal overgaan, leest de voorzitter de beide lijsten van candidaten voor het ouderling- en diakenschap voor, zooals en voor zoover die door den Kerkeraad zijn opgemaakt.

Art. 7. De voorzitter zorgt, dat nauwkeurig aanteekening gehouden wordt van het aantal gemeenteleden, dat aan de stemming deelneemt, en van het aantal stemmen, dat op elk der candidaten wordt uitgebracht, en dat van dit een en ander binnen 24 uur aan den Kerkeraad opgave gedaan wordt. De benoeming geschiedt naar het aantal stemmen, dat in de acht wijken tezamen op de candidaten vereenigd is, met dien verstande, dat, indien een der alzoo benoemden op zijn verzoek, van de opvolging zijner benoeming door den Kerkeraad ontslagen wordt, de naastvolgende in stemmental als benoemd wordt aangemerkt. Bij een gelijk getal stemmen heeft de oudste in jaren altijd den voorrang. In geen geval echter wordt iemand als benoemd aangemerkt, wanneer het aantal op hem uitgebrachte stemmen kleiner is dan een derde van het aantal gemeenteleden dat aan de stemming deelnam.

Art. 8. De Kerkeraad geeft aan de gekozenen kennis van hunne benoeming en zorgt, dat de namen van hen die benoeming opvolgen, op de twee Zondagen, die aan den dag der bevestiging voorafgaan, aan de Gemeente worden voorgesteld.

In de *Kerkbode* wordt zoo spoedig mogelijk kennis gegeven van de samenstelling der verschillende wijkcommissiën.

Art. 9. De diensttijd van ouderlingen en diakenen duurt drie achtereenvolgende jaren.

Art. 10. Tot de vervulling tusschentijds van vacaturen wordt niet overgegaan, tenzij de behoefte daaraan door den Kerkeraad uitgesproken is of de mansleden, in Art. 2 genoemd, wegens predikantsberoeping toch vergaderen moeten.

Art. 11. Ouderlingen en diakenen treden in dienst aanstonds na hunne bevestiging. De algemeene bevestiging heeft jaarlijks plaats, op den laatsten Zondag van de maand Februari. Zij, die tusschentijds benoemd zijn, worden zoodra mogelijk bevestigd.

Aldus gewijzigd en vastgesteld door den Kerkeraad, den 1ste November 1888.

B. van Schelven, *Praeses.*
N. A. de Gaay Fortman, *Scriba.*

Ook hier een wijksgewijs saamkomen der gemeente, om een keuze te doen uit een gros of dubbel getal. Maar dat dubbel getal maakt de kerkeraad niet eigenmachtig op. Neen, vooraf geven de gemeenteleden daarvoor namen op, en uit dat gros door de mansledematen opgegeven, maakt de kerkeraad zijn dubbel getal. Uit dat dubbel getal kiest dan weer de gemeente. En naar die uitgebrachte keuze regelt zich de kerkeraad bij de benoeming.

Deze laatste regeling is *iets* nauwer dan die van de benoeming van predikanten. Zelfs ligt er het gevaar in, dat de kerkeraad volgens Art. 2 niet aan het aantal uitgebrachte stemmen gebonden is, en alzoo door zelf candidaten bij de lijst te voegen, de gemeentecandidaturen opzij zou kunnen dringen.

Maar stellig is dit niet bedoeld, en een voorstel om deze leemte aan te vullen zou stellig ingang vinden.

Maar ook met deze kleine mikmak, is het dan toch duidelijk, dat men, formeel zich aan de D. K. houdende, zoover het voeten had, *bedoelde* om de autoriteit door Christus in de gemeente gelegd te eeren.

En zoo bleek dan ook hier, hoe de drijfkracht van een levensbeginsel altoos sterker is dan wet of regeling.

Verkiezing door coöptatie is ongereformeerd; en alle kerk die uit het Gereformeerde beginsel leeft, zal steeds trachten, het euvel der coöptatie te ontzeilen, om weer op de primordiale rechten van Christus in zijn gemeente terug te komen.

Belijdenis doen.

Een ernstig jong man schreef ons, in verband met het »*belijdenis doen*" deze alleszins begrijpelijke klacht:

Met de meeste belangstelling heeft schrijver dezes uw stukje »Belijdenis" in de *Heraut* gelezen, vooral ook, omdat hij eerlang Belijdenis des geloofs wenscht af te leggen.

Uit dien hoofde dient deze, om UEd. beleefdelijk te verzoeken, eenig licht te verspreiden over zaken, waar velen met mij over tobben. De vraag: Mag ik ten Avondmaal gaan, staat toch in 't nauwste verband met het doen van Belijdenis.

Die 't eene niet mag, mag 't andere ook niet. Om toe te treden tot den disch des Verbonds, moeten wij gelooviger zijn. Dit alles is nog eenvoudig m. i.

Vraagt men nu echter zichzelf af: maar ben ik een geloovige, en raadpleegt men daarover met anderen, dan krijgt men zeer verschillende antwoorden.

De een zegt: »Hebt ge begeerte naar Jezus? Hongert uw hart naar Hem? Reeds dat is geloof; reeds dat gerechtigt u tot aanzitten. Al weet ge nog niet, dat uw zondenlast op Jezus rust, zoo slechts uw hart naar Hem uitgaat en ge slechts begeert om voor Hem te leven, zie, dan hebt ge vrijheid om Avondmaal te vieren. Reeds dat begeeren is geloof.

En laat u niet afschrikken door de krasse woorden van 't formulier: »Ten andere onderzoeke een iegelijk zichzelve, of hij ook deze gewisse belofte Gods gelooft" enz. Dat staat er nu wel, zoo zegt men, maar 't is zoo streng niet bedoeld, als 't er staat. Al *durft* ge dat, en *kunt* ge dat nu zoo beslist niet gelooven, zoo er slechts *verlangen* naar Jezus en zijne gerechtigheid bij u is, dan is dat voldoende, om Avondmaalsganger te zijn." Zoo redeneert men aan de eene zijde, maar anderen zijn er, die dit gevoelen verwerpen. Gaat men bij *die* om raad, dan is hun advies: »Wel terdege dient ge te gelooven, dat Jezus uw Borg is en dat al uw zonden door Hem zijn gedragen. 't Formulier bedoelt precies, wat 't zegt; niets meer, maar ook niets minder; want al dat begeeren, al dat hongeren, al die liefde tot God en zijn dienst, kunnen nog vruchten zijn van eigen akker, vruchten der gemeene gratie. Jezus en Hem alleen moet gij bezitten. Hij alleen moet de grond zijn uwer vrijmoedigheid, om aan te gaan aan de tafel des Heeren. Als ge Hem hebt, bezit ge ook al 't andere, maar zoo ge al 't andere hebt, dan volgt nog niet, dat gij Jezus eigen zijt. Ook kan, zonder het vertrouwen op Hem, dat Hij ook voor u stierf, het Avondmaal u niet van nutte zijn. 't Zou op u niet de uitwerking hebben, waartoe het dient. Gij kunt immers niet gelooven, wat Jezus tot u zegt aan zijn disch n. l. dat Hij zoo zeker voor u stierf, als gij brood en drank nuttigt. Dit geloof kan het bij u niet versterken, want gij hebt het niet." Zegt men dan: Maar er zijn toch ook kleingeloovigen, dan wordt dit toegestemd, maar tevens er bijgevoegd: Kleingeloovig zijn zij, die wel wis en zeker deze gewisse belofte gelooven, maar wien dit geloof telkens dreigt te ontglippen; die er niet meê kunnen werken — doch gelooven doen zij 't — maar kleingeloovigen zijn niet, die enkel maar over begeeren kunnen spreken, zonder meer.

Dit lijdend worstelen der ziele verstaan we.

De jaren van ellende der kerken, heel deze eeuw voortgegaan, scheurde uiteen, wat saamhoort: het leven der innerlijke gemeenschap met Christus, en het uitwendig verbondsleven in het kerkelijk instituut.

Daardoor wordt men gedrongen tot één van deze twee, om óf het belijdenis doen als een zuiver institutaire zaak aan te zien, dus uitwendig op te vatten, en buiten persoonlijk geloof en persoonlijke bekeering te laten omgaan. Of wel, om het belijdenis doen los te maken van de verbondsgenade, en er niet toe over te gaan dan nadat men tot de volle verzekerdheid van zijn persoonlijk deel aan Christus' heiligheden gekomen is.

Het eerste leidt tot de phraseologie der Volkskerk, het tweede tot het Labadisme.

Calvijn, die dit gevaar voorzien had, ried daarom aan, dat men reeds op zijn 14e of 15e jaar ten heilig Avondmaal zou gaan.

Dan ontwaakt die strijd nog minder, en erkent men als kind nog niet, dat de leiding Gods in ons leven hooger staat dan ons eigen bevinden.

Voeg daarbij dat sinds, o, zoo weinig *uit* den Doop werd geleefd, zoo weinig naar den Doop werd geleefd, en dat men, op de keper bezien, het belijdenis doen opvatte, als het komen van een Turk of heiden tot de Christelijke kerk.

Gelukkig dat allengs deze denkbeelden zich gaan wijzigen.

Men neigt zich althans weer tot de belijdenis van de eerste Doopvraag, dat we »in zonde ontvangen en geboren, en daardoor der verdoemenis onderworpen waren, maar ook in Christus geheiligd zijn, en alzoo *als zijnde leden zijner gemeente* behoorden gedoopt te wezen, en dan ook gedoopt zijn.

Dit verandert natuurlijk geheel het standpunt.

Men is dan niet meer in de kerkelijke familie als een vreemde indringer, die nu eerst zijn geboorterecht bewijzen komt, maar als een kind des huizes, dat in de familie nu ook met eigen bewustzijn leven gaat.

God leidde ons, leidt ons, en zal ons leiden.

Eenmaal brengt Hij ons tot de volle verzekerdheid. Misschien eerst in ons sterven. Maar Hij doet het gewisselijk.

En nu geeft Hij ons hiervan reeds iets te gevoelen, en opdat dit iets *meerder* worde, roept Hij ons aan zijn heilig Avondmaal.

En het is in dat heilig Avondmaal, door de institutaire kerk bediend, dat Hij voor ons besef het geestelijke en het uitwendige, het zienlijke en het onzienlijke ineen doet vloeien.

Een getuigenis uit den vreemde.

Nu, tot ons leedwezen, juist in die kringen, die ons confessioneel het naast staan, nog steeds een voorstelling van de *Heraut* wordt gegeven, als ware ons blad in azijn gedrenkt en geschreven met een pen in bittere gal gedoopt; iets wat lezers, die ons blad *niet* lezen, natuurlijk voor waarheid aannemen; kan het doeltreffend zijn, het oordeel over het karakter van ons schrijven en over dat van deze critische broeders, van een buitenlander, die geheel buiten onzen strijd staat, te vernemen.

We verwijzen daartoe naar wat te lezen staat in de *Reform. Kirchenzeitung* van 18 April, waarin het heet:

Von niemandem wird denn auch Kuyper gehässiger und kleinlicher bekämpft, als von einer Partei der landeskirchlichen Orthodoxen, die in dem Wochenblatt *De Gereformeerde Kerk* ihr Organ besitzen. Der Hass geht soweit, dass man selbst Aeusserungen, welche Prediger der Kuyperschen Richtung im Privatgespräch thun, und die scheinbar oder wirklich ketzerisch sind, in diesem Blatte mitteilt, natürlich mit den liebreichsten Bemerkungen verziert. Fast ergötzlich ist der zornige Eifer der Theologen der *Gereformeerde Kerk* über die Absicht der mit Kuyper separierten reformirten Gemeinden, den Artikel 36 der *Confessio Belgica*, zu revidieren. Artikel 36 schärft der Obrigkeit die Pflicht ein, nicht nur über die bürgerliche Gerechtigkeit zu wachen, sondern auch die Ketzer zu bestrafen: »Es ist Sache der Obrigkeiten, nicht allein besorgt zu sein um die Erhaltung der bürgerlichen Ordnung, sondern auch bemüht zu sein, dass der Dienst am Heiligtum bewahrt, aller Götzendienst und falscher Gottesdienst ausgerottet, das Reich des Antichrist zerstört, Christi Reich aber verbreitet werde". In Würdigung der realen staatlichen Verhältnisse und des heutigen über die in der Reformationszeit herrschenden Ideen hinausgewachsenen Staatsbegriffs, vor dem die Forderung einer Bestrafung der Ketzer ebenso unmöglich wie lächerlich erscheint, gedenken die reformirten Kirchen diesem mit dem Geist des Neuen Testaments sich sicherlich nicht deckenden Artikel soweit nachzusehen, dass auch in diesem Punkte ihr Bekenntnis kein toter Buchstabe zu bleiben brauche. Unter ermüdender Berufung auf das Beispiel der israelitischen Könige füllte die *Gereformeerde Kerk* seit Wochen ihre Spalten mit dem ohnmächtigsten Gezänke, völlig vergessend, dass eine Theokratie etwas anderes ist als ein moderner Staat. Es ist nur angemessen, dass Dr. Kuyper in seinem *Heraut* für derartige Angriffe kein Wort der Erwiederung hat. Nichts kennzeichnet überhaupt den *Heraut* besser, als die Abwesenheit jeder unnützen Zänkerei und der durchaus vornehme Ton, der jede Nummer durchweht. Höchst selten finden wir ein Wort, das sich verächtlich über den Gegner äussert, auch wird das politische Gebiet nie berührt, während sich z. B. de *Gereformeerde Kerk*, das Hauptblatt der konfessionellen Partei, in jeder Nummer gedrungen fühlt, den sachlichen Kampf durch persönliche Zuspitzungen zu verbittern und politische Fragen anzuschneiden mit der auf diesem Gebiet üblichen Höflichkeit. Sogar die Römischen vermögen sich dem Eindruck nicht zu entziehen, dass man bei Dr. Kuyper Noblesse lernen kann, auch sie müssen ihm und seinem *Heraut* ihre Achtung bezeugen. In der römischen Zeitschrift *De Katholiek* stand neulich wörtlich zu lesen: »Bei Dr. Kuyper ist das Wort Gottes eingegangen in seine ganze Person, beide Testamente scheinen in ihm Fleisch und Blut angenommen zu haben, er redet die Worte des Lebens aus vollem überfliessenden Herzen. Seine Schriften, sein Wort sind nicht ein mit Kunst eingelegtes Mosaik von Bibeltexten, nein, sein Wort strahlt wie ein vielseitig geschliffener Diamant, der nach allen Seiten den Glanz des Sonnenlichtes wiederspiegelt. Seine Ausdrücke und Wendungen, sein Gedankengang und seine Bildersprache, die Aeusserungen seines Gemüts, seine Liebe und sein Hass, sein Zorn und sein Mitgefühl, es ist alles durchaus schriftgemäss. Durch sein Wort geht der lyrische Flug des Propheten, der klagende Ton eines David, der Siegesgesang eines Mose, einer Deborah und Judith, die feurigen Liebespfeile eines Paulus und Johannes. Er erzählt in der anmutigen Weise der historischen Bücher, er bezaubert den Leser, wenn er der hohen Einfalt der Evangelien folgt. Und so hat er sein Wort ganz umgesetzt und gleichsam seine Gestalt verändert durch die Macht und Glut des Schriftworts; die Kraft und die Majestät, das Pathos, das Zarte und Gefällige in den Worten der göttlichen Offenbarung ist völlig Eigentum seines Geistes geworden." Obwohl selbstverständlich in der Fortsetzung des Artikels heftige Vorwürfe gegen Kuypers Calvinismus nicht ausbleiben, so ist es doch bedeutsam, dass selbst ein römischer Gelehrter es sich nicht versagen kann, dem Manne seine Hochachtung zu bezeugen. Und in der That, wer seine Schriften kennt, seine erhaulichen nicht minder wie seine wissenschaftlichen, begreift wohl, dass Hollands Volk seinem Worte zujauchzt. [1])

[1]) Door niemand wordt Kuyper op meer hatelijke en laffe wijze bestreden, dan door een zekere groep orthodoxen in de vaderlandsche kerk, die in het weekblad de *Gereformeerde kerk* hun orgaan bezitten. Hun haat gaat zóóver, dat zelfs werkelijk of schijnbaar kettersche uitdrukkingen, door predikanten van Kuyperiaansche richting in intieme gesprekken gebezigd, in dit blad worden medegedeeld, natuurlijk door de liefelijkste opmerkingen omlijst. Bijna vermakelijk is bij deze theologen de toorn, waarmede zij ijveren tegen het plan der Gereformeerde kerken, om art. 36 der Confessie te herzien. Art. 36 schrijft der overheid als plicht voor, niet alleen te waken voor de burgerlijke gerechtigheid, maar ook de ketters te bestraffen: »Het ambt der overheid is, niet alleen acht te nemen en te waken over de politie, maar ook de hand te houden aan den heiligen kerkedienst; om te weren en uit te roeien alle afgoderij en valschen godsdienst; om het rijk des antichrists te gronde te werpen en het Koninkrijk van Jezus Christus te bevorderen." Rekening houdende met de werkelijkheid der staatkundige verhoudingen en met de hedendaagsche, sinds de tijden der Reformatie geheel gewijzigde staatsidee, die den eisch van art. 36 even onmogelijk als belachelijk maakt, meenen de Gereformeerde kerken dit artikel, dat zeker niet conform is aan den geest des Nieuwen Testaments, zoodanig te moeten wijzigen, dat ook op dit punt hunne belijdenis geen doode letter behoeft te blijven. Met een tot vervelens toe herhaald beroep op het voorbeeld der Israelitische koningen, vulde de »Gereformeerde kerk" sinds weken hare kolommen met krachteloos twistgeschrijf, terwijl zij ten eenenmale scheen te vergeten, dat eene theocratie iets anders is als een moderne staat. Dr. Kuyper heeft groot gelijk, dat hij in zijn *Heraut* geen woord op dergelijke aanvallen antwoordt. Niets karakteriseert de *Heraut* dan ook beter, dan het stilzwijgen over alle nutteloos gekibbel, en de bijna altijd voorname toon, die den lezer uit ieder nummer tegenademt. Niet dan hoogst zelden komt een verachtelijke uitdrukking over een tegenstander voor; ook wordt het politiek terrein nooit betreden, terwijl b. v. de *Gereformeerde kerk* zich geroepen acht, in ieder nummer den zakelijken strijd door persoonlijke toespelingen te verbitteren en politieke quaesties te behandelen met de op dit gebied gebruikelijke wellevendheid. Zelfs de Roomschen kunnen zich den indruk niet ontveinzen, dat men van Dr. Kuyper »noblesse" leeren kan; ook zij kunnen niet nalaten hem en zijne *Heraut* hunne hulde te brengen. In het Roomsche tijdschrift De *Katholiek* stond onlangs letterlijk het volgende te leren: (Een citaat aan onze lezers reeds bekend. Zie No. 1000, d.d. 21 Februari ll.)

Dat verderop in het artikel heftige beschuldigingen tegen Kuyper's Calvinisme niet uitblijven, spreekt vanzelf. Maar toch is het van beteekenis, dat zelfs een Roomsch geleerde zich gedrongen gevoelt hem zijne hoogachting te komen betuigen. En inderdaad, wie zijne geschriften kent, zijne stichtelijke, zoowel als zijne wetenschappelijke, verstaat het, waarom Holland's volk zijne woorden toejuicht.

Zulk een woord geeft weer moed, om rustig voort te gaan op den weg.

Vroeg of laat, we zijn er zeker van, zal hooger genade ook de broederen die nu nog door den geest der bitterheid gedreven worden, kalmer stemmen en daardoor tot juister en rechtvaardiger oordeel bekwamen.

Voorshands, we gelooven dit gaarne, *zien* ze het niet anders, en handelen ze, gelijk ze handelen, uit volle overtuiging.

Over de erkenning van den Doop.

(Vervolg.)

Juist daardoor kan het Calvinisme de erkenning van den Doop, ook buiten de ware kerk bediend, op veel beter gronden handhaven dan Augustinus dit vermocht. Volgens hem was de Doop geldig, ook al werd hij bediend geheel buiten de kerk van Christus om en door een niet-Christen. Het Sacrament van den Doop werd aldus geheel losgemaakt van de kerk en het ambt. Er bleef tusschen Doop en kerk geen het minste verband. Tot zulk een uiterste behoefde de Gereformeerde kerk niet te vervallen. Waar zij in de andere kerken nog erkent openbaringen van de algemeene of Katholieke kerk, daar spreekt het vanzelf, dat de Christelijke Doop, in deze kerken bediend, ook als Doop moet worden aanvaard. Christus zelf had den Doop gebonden niet alleen aan den *vorm*, maar ook aan het *ambt*: gaat heen, onderwijst alle volkeren, hen doopende in den naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes. Derhalve was het niet voldoende, dat een particulier persoon, hetzij dan geloovig of niet, den Doop bediend had, maar moest de Doop, om wettig te zijn, bediend worden in een kerk des Heeren, en door een ambtsdrager, door haar met macht om te doopen bekleed.

Rustte zoo eenerzijds de erkenning van den ketterdoop op een beter fundament dan Rome gelegd had, andererzijds werd deze erkenning door het Calvinistisch standpunt op twee gewichtige punten beperkt.

Vooreerst volgde toch logisch uit dit standpunt, dat niet de Doop van iedere secte erkend werd, ook al was die Doop zuiver bediend, maar dat die Doop moest bediend zijn namens een Christelijke kerk, die nog stond op den bodem van de belijdenis des Drieëenigen Gods, neergelegd in de Apostolische geloofsbelijdenis.

Reeds de groote concilies der Oudheid, die van Nicea, Laodicea en Constantinopel hadden bij de erkenning van den ketterdoop onderscheid gemaakt tusschen ketters en ketters. Den Doop van enkele ketters, als de Paulinianen en Sabellianen verwierpen zij, omdat deze ketters alle Christelijk karakter verloren hadden; dien van anderen als de Donatisten en Novatianen werd erkend, omdat zij de hoofdwaarheden der Christelijke belijdenis vasthielden.

Ten onrechte had de Roomsche kerk dit goede spoor verlaten en elken Doop, zelfs dien door Heidenen verricht, erkend. Het Lutheranisme, ondiep van geest, mocht in dit dwaalspoor meeloopen, het Calvinisme zag de fout in en wachtte zich voor geestelijke schade.

Christus zelf had den Doop gehouden aan de belijdenis der Drieëenheid. Niet als een tooverformule, die, bij den Doop uitgesproken, dien Doop altoos wettigde, maar als de belijdenis der kerk, die dezen Doop bediende. Waar die belijdenis der Drieëenheid werd prijs gegeven, daar hield de kerk op als kerk te bestaan en was de doop van deze kerk ook geen doop. Omdat de kerk van Rome de belijdenis der Drieëenheid nog vasthield, werd haar Doop erkend. De Doop der Socinianen, die de belijdenis der Drieëenheid verwierpen, werd daarentegen als geen Doop beschouwd.

Dat dit metterdaad het gevoelen was onzer Gereformeerde kerk, zou ik met een breede rij van getuigenissen u kunnen bevestigen. Slechts een enkele aanhaling volsta. In de Synopsis Purioris Theologiae, het standaardwerk, uitgegeven door de gezamenlijke professoren der Leidsche faculteit in 1625, wordt uitdrukkelijk getuigd: indien iemand door ketters gedoopt is, die den vorm des Doops ongeschonden bewaren, en die de gronddogmata van den Doop niet rechtstreeks omverwerpen, dan moet hun Doop door rechtzinnige predikanten *niet* worden herhaald. Anders is het daarentegen gesteld met diegenen, die deze (gronddogmata) rechtstreeks ontkennen, of den vorm des Doops veranderen; in dat geval toch wordt de ware Doop niet herhaald, maar de valsche Doop, die door haar *die geen kerk is*, was toebediend, door den waren en echten Doop in Christus' kerk vervangen. Voetius in zijn Pol. Eccles. maakt dezelfde onderscheiding. Op de vraag of de Doop, bediend door de ketters in de Christelijke kerk, te herhalen is, geeft hij ten antwoord, dat men hier te onderscheiden heeft. Wat de ketters betreft, die de leer der Drieëenheid verwerpen, durft hij niet ontkennen, dat hun Doop geen Doop is, omdat zij de Drieëenheid niet erkennen en bijgevolg niet erkennen, wie de ware God is, in wiens Naam de Doop bediend wordt. Daarentegen wat den Doop der Roomschen, Remonstranten en Anabaptisten aangaat, omhelst hij het tegenovergestelde gevoelen, zoolang zij niet de Godheid van Christus of de leer der Drieëenheid loochenen. Dezelfde gedachte vindt men bij Maastricht de Moor's commentaar op à Marck en C. Vitringa. Terwijl ook de Gereformeerde Theologen in Zwitserland niet anders hebben geoordeeld, zooals blijken kan uit het getuigenis van Turretinus: De vraag, of de ketterdoop moet erkend worden, kan aldus worden opgelost. Er zijn ketters, die de *substantie des Doops* verderven en zijn vorm weglaten of veranderen, zooals vroeger de Arianen,